

НАУЧНИ СЪОБЩЕНИЯ / COMMUNICATIONS

ТРАДИЦИОННИТЕ ХРИСТИЯНСКИ ЦЕННОСТИ И ОТРАЖЕНИЕТО ИМ В ХОМИЛЕТИЧНАТА ТРАДИЦИЯ НА МУКАЧЕВСКАТА ЕПАРХИЯ ПРЕЗ XVII–XVIII В.*

СВЕТЛАНА ВАШИЧКОВА

ИНСТИТУТ ЗА СЛАВИСТИКА „ЯН СТАНИСЛАВ“

НА СЛОВАШКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

svetlana.vasickova@savba.sk

Системата от нравствени ориентири на християните е основана на десетте Божии заповеди и като цяло е неизменна. Изследването на хомилетичното творчество ще даде възможност по-отблизо да се разгледат различни аспекти на всекидневния живот и насъщните проблеми на християните от Закарпатието. Именно по време на неделните и празничните проповеди свещеникът обръща внимание на слушателите на важните за общността явления и събития, дава им оценка и предлага на енорияшите пример за подражание. Сборниците с хомилии се оказват практически единственият достоверен исторически материал, документиращ отношението на местното население към едни или други обществени събития.

В статията се разглеждат традиционните християнски ценности, като се изследва Углянското учително евангелие – кирилски ръкописен паметник от XVII–XVIII в., възникнал и използван на територията на бившата Мукачевска епархия.

Ключови думи: кирилска ръкописна традиция, Закарпатие, Мукачевска епархия, Углянско учително евангелие, традиционни ценности

TRADITIONAL CHRISTIAN VALUES AND THEIR REFLECTION IN THE HOMILETIC TRADITION OF THE DIOCESE OF MUKACHEVO IN THE 17TH – 18TH CENTURIES

SVETLANA VAŠIČKOVÁ

JAN STANISLAV INSTITUTE OF SLAVISTICS

SLOVAK ACADEMY OF SCIENCES

svetlana.vasickova@savba.sk

The system of Christian moral guidelines is based on the Ten Commandments and is generally unvarying. A study of homiletic works affords a closer look at different as-

pects of everyday life and the immediate problems of the Christians in the Transcarpathian region. It is particularly at Sunday and festive sermons that priests drew the attention of the congregation to events and incidents that were relevant to the community, offered parishioners an assessment of their deeds as well as an example to follow. Homily collections are virtually the only reliable historical sources that document the attitude of ordinary people to certain social events on a personal and national scale.

This paper studies traditional Christian values as reflected in a Cyrillic manuscript known as the Uglian Didactical Gospel, which originated and circulated in the territory of the former Diocese of Mukachevo.

Keywords: Cyrillic manuscript tradition, Transcarpathia, Diocese of Mukachevo, Uglian Didactical Gospel, traditional values

Хомилетичната традиция, а именно тълкуванията на откъси от Евангелието и поученията, които се четат по време на литургия, има изявен дидактичен характер. Учителните евангелия възникват за подготовка и обучение по основите на вероучението както на обикновените вярващи, така и на свещениците. Тълкуванията помагат да се разбере учението на църквата; поученията и тълкуванията на евангелските перикопи за неделите и празниците от църковната година всъщност са пособие по ежедневен праведен християнски живот. Те учат човека да живее, като следва заповедите в системата на тези ценности, които формират основата за опознаване на самия себе си и своето място в живота на общността. Църквата учи вярващите да живеят в съответствие с основите на вероучението, обяснява какви ценности формират духовния образ на света, поради което проповедите и тълкуванията на текстовете на Священото писание отразяват църковната традиция на местна почва и ценностната система на обикновените хора.

Изследването се базира на материал от Углянското учително евангелие, кирилски ръкописен паметник от края на XVII и началото на XVIII в. Ръкописът съдържа евангелски перикопи, преведени на местен вариант на културния (църковнославянския – бел. ред.) език, и тяхното тълкуване с поучение. Углянското учително евангелие е типично учително евангелие, макар че по своя състав паметникът не съвпада с нито едно известно до момента учително евангелие и е особена редакция на текст от този жанр (за повече информация за Углянското учително евангелие вж. Vašíčková 2016b: 155–164; Вашичкова/Vašíčková 2016a: 41–50; Вашичкова/Vašíčková 2015: 165–185).

Ръкописът е намерен в село Сокирница от Юлиан Яворски през 1929 г. при експедиция, организирана от Отдела за изучаване на Словакия и Подкарпатска Рус на Славянския институт в Прага. Днес книгата се съхранява в отдела за ръкописи и стари книги на Националния музей на Чешката република в Прага със сигнатура IX.C.19. Името си тя получава от Углянския манастир, където се пази и използва, за което говори една бележка в полетата на ръкописа: „От Угли манастир книга“. Углянският манастир през XVII в. е известен като последна крепост на православието в условията на настъпващата реформация и свързаното с нея въвеждане на църков-

на уния. От 1664 г. в манастира се намира катедрата на последните мармарошки православни епископи Йоаникий Зейкан, Методий Раковецки, Йосиф Стойка и Доситей Феодорович. През 1722 г. Мармарошката православна епархия с резиденция на епископа в Углянския манастир е разпусната, а територията е присъединена към Мукачевската гръко-католическа епархия: така завършва процесът на обединяване на православната и католическата църква в Унгарското кралство. Но въпреки разпускането и забраната на дейността, наложена от гръко-католическия епископ Генадий Бизанций, епископ Феодорович продължава тайно да ръкополага свещеници и да издава различни диспенсаии до смъртта си през 1733 г.

Категоричните антиуниатски настроения, които царят в манастира, се проявяват и в текстовете на тълкуванията на евангелските перикопи: в Углянското учително евангелие има полемични нападки към привържениците на унията (вж. Вашичкова/Vašíčková 2017: 153–170).

В ръкописните текстове с хомилетичен характер се отразяват възгледите на човека, който още не е забравил средновековния начин на възприемане на живота и околния свят, неговите духовни и материални елементи, но и още не се е реализирал напълно в изграждащата се култура на новото време и цивилизация, върху която влияят различни процеси, свързани с реформацията, контрареформацията, книгопечатането и други открития.

Докато проф. Т. Вендина (Вендина/Vendina 2002: 275) в своето изследване на ценностната система на средновековния човек се съсредоточава върху описанието на човека, на неговия свят и на установяването на мястото на Бог в живота на общността и отбелязва, че единствената истинска ценност е самият Бог, то в хомилетичното творчество от карпатския регион през втората половина на XVII в. вече може да се проследи друго, по-развито разбиране на проблематиката на духовността и духовните културни ценности.

В тази статия разглеждаме ценностната система, свързана с храма и църквата. На първо място става дума за следния кръг понятия: вяра; общност на вярващите (църква); дух и изпълване на човека със Светия Дух, особено в контекста на потребността и наложителността да се участва в съвместната молитва в храма; есхатология и пришествието на Христос като възплътена божествена любов.

В съответствие с Литургическия речник на Рупърт Бергер (Berger 2008) църквата е събрание на вярващите, основано от Христос. Църквата се заражда с изкупителната жертва на Христос на кръста и Неговото възкресение, пред хората е установена от слизането на Светия Дух върху апостолите, а краят ѝ – в края на времето като небесна общност на всички спасени. Текстовете на литургичните молитви говорят за църквата образно като за Божиите хора, като за тялото Христово. В цикъла молитви при кръщение за църквата се говори като за Христова невеста и майка на вярващите: кръщението се възприема като второ раждане, като израз на пре-

раждането на човека в християнин. В Углянското учително евангелие в рамките на неделното тълкуване и поучение се среща упоменаване за това:

Любѣмо њ маѣкѣ своѣмъ то ꙗко црковѣ Гѣѣю. котраа нѣ породила дхѣвнѣ прѣ Крѣщеніе Гѣѣе //9v//

Да обичаме и нашата майка, тоест светата Църква, която ни е породила духовно чрез Светото кръщение (тук и по-нататък преводът е по Св. Вашичкова – бел. прев.).

Ако човек трябва да стане част от църковната общност, той трябва да се прероди като нов човек. Църквата учи за раждането на новия човек в общността от вярващи от вода и дух. Човек става част от църквата тогава, когато приеме ценностите на общността. Като признава тези ценности, той се свързва с църквата като с майка, която го учи, възпитава и води към спасение, тъй като земният живот е Вавилон в прекия и в преносния смисъл на думата. Разделени от езици и култури, всички хора могат да се обединят и да намерят спасение именно във вярата в Христа.

Вавѣлоно^м называѣтсѣ свѣтъ, вѣ Вавѣло^ѡ значѣт замѣшаніе. њ свѣтъ называѣтсѣ замѣшаніе; вѣ нѣ свѣтѣ кше-лакѣи рѣчи мѣшajúтсѣ //10r//

Вавилон се нарича светът, защото Вавилон значи объркване, хаос и светът се нарича също така, тъй като в света се смесват различни неща.

За хората, които населяват земния свят, се говори следното:

Вѣтрѣ маѣт такѣю влѣсноѡ, вѣ вѣючѣи ѡлѣчѣт полѡвѣ ѡ доброѡ насѣна ѡ пшеницѣ. Полѡвою называю^тсѣ грѣшныи њ злыи люде, пшеницею њ добрыи насѣне^м сѣ^т добрыи њ повѣдныи люде //11v//

Вятърът има свойството да отделя плевата от зърното, от тиенищата. Плева се наричат грешните хора, тиенища и зърно – добрите набожни хора.

Вятър алегорично се нарича Светият Дух, третата божествена същност на Бога, която с присъствието си прави общността на вярващите Църква, тяло Христово. Присъствието му позволява да се служат литургии, без Него не са възможни нито благовещението, нито молитвата, нито евхаристията. Става дума за ценности, които създават неповторим пример за самосъзнанието на човека, който приема истината на вярата като образ на своето собствено мислене. Колективните представи за историята, обществото и културата, мисленето на един език, използването на еднакви символи и думи е израз на културно единство. И такова единство създава образът на църквата, обединяваща всички без разлика на език и националност.

Изпълването на християнина със Светия Дух позволява на вярващите да наричат Бог свой Отец и Господар. Смята се, че присъствието на Светия Дух носи седем дара, а именно:

Сѣмъ даровъ Дѣла Сѣго. Дѣхъ прѣмудрости и смѣсла. Дѣхъ свѣта и крѣпости. Дѣхъ видѣнїа и бл҃гоу҃та. Дѣхъ стрѣха Бжїа //13г//

Дух на премъдрост и разум, дух на воля и сила, дух на знание и благочестие; дух на страх Господен.

Този откъс от пророк Исая се чете на вечерня преди празника Рождество Христово и преди кръщение, т.е. преди раждането на нов християнин. Именно в страха от Бог се съединяват любовта и уважението на човек към човека, в него е смисълът на взаимното разбиране и уважение. Тези ценности образуват църквата като общност, техен израз е и самото построяване на храма като място за съвместна молитва.

Църквата, храмът – това всъщност е християнската община (*ecclesia*) и мястото на колективно общуване с Бог. Първоначално вярващите се събират за богослужение в домовете си, а от началото на III век започват да строят домове, принадлежащи на цялата християнска община, в които има отделно помещение за извършване на тайнството на причастието. Базилката като отделно архитектурно съоръжение възниква в началото на IV в. и оттогава насам към строителството на храма се предявяват определени изисквания. Християните не смятат храма за дом на Бог, това понятие се отнася към античността, когато се смята, че езическите божества живеят в храма, а на хората не е позволено да влизат в него: жертвоприношението се прави на установените места, но не в храма. „Ала Всевишният не живее в ръкотворни храмове, както казва пророкът: небето е Мой престол, а земята подножие на нозете Ми“ (Деяния 7:48–49). Дори йерусалимският храм от времената на Иисус не е място на пребиваване на Бог. „И Словото стана плът“ (Йоан 1:14): в тялото на възкръсналия, преобразен от Светия Дух Христос, се открива пътят на вярващите към Бог, отиващите в храма, отиващите да чуят евангелието и да вземат участие в тайнствата на Църквата. Углянското учително евангелие съдържа следното обяснение на необходимостта да се посещава храмът:

И сѣхана словѣ бж҃его, кто егò пи́лно сѣхаетъ, великїи пожитоѣ имаетъ. и добродѣ́йство сѣ собѣ чини́тъ, и тѣ́ дшн своеѣ. бждетъ знати которою доро́гою будетъ ходити по рѣказанїю бж҃їю ꙗкъ маетъ быти трѣвалы въ законѣ. и ст҃алы оу вѣрѣ ꙗкъ бы сѣ мѣлз заховати протївъ ёу. и бл҃гнемѣ своемуу. и каждаму чл҃кѣ. тѣ́ оубогомѣ ꙗкъ и богатомѣ ꙗкъ бы ма въ всеꙗ паматати. на шнѣи прїшлѣи часы ѡстаїи. то ѣ страшны днз сждны //17в//

Този, който внимателно слуша Словото Божие, има голяма полза и прави добро дело сам за себе си и за своята душа. Такъв човек ще знае как трябва да се съблюдават заповедите, как следва да се изпълнява законът и да се притежава крепка вяра. Как следва да се държи човек по отношение на Бог, към ближния си и към всички хора: и към бедните, и към богатите. Как следва през цялото време да се помни за края на времето, т.е. за деня на трашния съд.

Основа на живота за обикновения вярващ от Мукачевската епархия през XVII в. е вярата в Бог. Вярата в Бог е преди всичко личното отношение, привързаността на човека към Бог, тя се проявява в доброволното съгласяване с цялата истина, която е посочил Бог. Това е дар Божий, свръхестествена добродетел, идваща от Бог и насочена към Него. За да се пробуди такава вяра в човека, е нужна предварителна и помагача божествена милост и вътрешна помощ от Светия Дух, който може да смекчи сърцето и да го обърне към Господ, да очисти мисълта и да даде усещане за щастие от съгласието с истината и от вярата в истината. Вярата и ежедневната ѝ проява под формата на добри постъпки се представя като път към спасение и вечен живот.

И БЫ КТОКОЛБЕКЪ ИМАЛЪ ВѢРЪ И КРѢТНІСА СІСЕНЪ БУДЕТ. А КОТОРЫИ НЕ ИМАЕТ ВѢРЫ, И НЕ КРѢТНІСА, ТО ОУЖДЕНЪ БУДЕТ. //17Г//

Ако който и да е човек вярва и приеме кръщението, той ще бъде спасен. А този, който няма вяра и не приема кръщението, ще бъде осъден.

Углянското учително евангелие съдържа поучение за вярата, в което се описват трите ѝ стълба: вяра, надежда и любов. Човек в очакване на вечния живот, отплата на Божия съд, не просто има вяра, но и се стреми да прекара своя земен живот в съответствие със заповедите. Във връзка с това Т. Вендина отбелязва, че така вярата от религиозно понятие се превръща в етическо понятие, на чиято база се градят отношенията между хората (Вендина/Vendina 2002: 281–282). Човекът, който има вяра, има и морална сила, добродетел, способност да различава доброто от злото и да противостои на злото.

Прѣтла Дѣла мала е срѣз своеѣ цноты всакѣи. котрыи стѣпнами называюѣса. //5Г// Першій стѣпень естѣ до нѣа. Вѣра //5Г// еднакъ маемо вѣдати, же вѣрою Глаголю не можеѣ члкъ збавленѣа достѣпнѣи. //5Г// треба до вѣры добры оучнѣкѣ [Д]рѣвнѣи стѣпенѣ е до нѣа, Надѣа. еѣ надѣи не можеѣ члкъ оугоднѣи Бгѣ, анѣ збавленѣе достѣпнѣи надѣею есмѣ збавленѣи. //7Г// Трѣтій стѣпень е до нѣа Любѣ. вѣ кто любѣкъ маечѣ. то е Бжѣ мешкаеѣ. и Бжѣ неѣ мешкаеѣ.

Пречистата Дева има в сърцето си различни добродетели, които се наричат стъпала. Първото стъпало към небето е вярата. Трябва да се знае, че само с вяра човек не може да се спаси, необходими са и добри дела. Второто стъпало към небето е надеждата. Без надежда човек не може да угоди на Бог, чрез надеждата ние се спасяваме. Третото стъпало към небето е любовта. Който има любов, живее в Бог и Бог живее в него.

Отделен голям пасаж е посветен на любовта. Любовта е първа и най-голяма от трите божествени добродетели. Тя идва от Бог, основава се на вярата и неин предмет е Светата Троица. Църквата учи да обичаме преди всичко Бог и ближния си повече от всичко останало, при това за ближнен се смята не само близкият в прекия смисъл на думата човек, но и чужденецът, и неприятелят.

Двоѡкаа ѿ Любѡ злѡа, ѡ добраа. Злѡа любѡ ѿстѡ. колѡ когѡ любимѡ длѡ богаѡ стѡва. жѡ ѡ него пѡбныѡ шкатѡлы, комѡры, ѡборѡ, стѡтѡковѡ вшелѡкѡ: ѡ сподѡбѡемосѡ щѡ ѡ него взѡти. бѡ такаѡ Любѡ нестѡтѡчнаа. покѡ члѡкѡ богаѡты", пѡты ѡгѡ бѡстѡ любѡтѡ. клѡнѡтѡса ѡмѡ. шанѡрѡтѡ ѡгѡ. мѡлѡстивыѡ Пѡноѡ назывѡютѡ ѡ слѡжѡтѡ ѡмѡ. ѡ колѡ члѡкѡ зѡстѡне ѡубѡгыѡ, никтѡ ѡгѡ не любѡтѡ: не смѡтѡрѡтѡ на него ѡ не зѡнѡтѡ ѡго.

злѡа ѡ тѡ любѡвѡ, кдѡ когѡ любѡмо жѡ ѡстѡ крѡсныѡ. бѡ пѡки члѡкѡ жѡвѡѡ, здѡрѡвѡ, тѡ крѡсныѡ ѿ, ѡ колѡ ѡумѡртѡ, тѡло ѡгѡ зѡпѡсѡтѡса, ѡ ѡ гѡдѡ пѡгѡбѡѡ са ѡбѡрнѡтѡ. Зѡчиѡ ѡ любѡ ѡ него са ѡмѡѡнитѡ. злѡа ѡ тѡ любѡвѡ гдѡ когѡ любѡмо бѡдѡлѡгѡ грѡхѡ, жѡ зѡ нѡми грѡѡ чѡнитѡ, ѡлѡвѡ пѡзвѡлѡѡтѡ нам грѡшѡти. бѡ ѡкѡ грѡхѡ ненавѡдѡтѡ бѡ, тѡкѡ ѡ тѡгѡ члѡка котѡрѡ грѡшѡтѡ, карѡѡтѡ, ѡ гѡѡвѡѡтѡса на него. Дѡбраа зѡсѡ любѡ ѿстѡ, гдѡ когѡ любѡмо ѡ шанѡемо длѡ моѡдрѡстѡ: бѡ ѡ сѡми мѡжемо ѡ него моѡдрѡстѡ са наѡѡчѡти. ѡ ѡ потѡрѡбѡ нѡшоѡ мѡжемо ѡ него дѡбѡроѡю порѡдѡ мѡѡти.

Смята се, че любовта бива добра и лоша. Лошата, недостойна любов е любовта към човека заради неговото богатство, към неговите пълни с имущество сандъци и хамбари, ако човек само иска да забогатее за негова сметка. Докато човек е богат, всички го обичат, кланят му се, уважават го, наричат го милостив господар и му служат. А когато стане беден, престават да го обичат и уважават, не го поглеждат и не го познават. Лоша е любовта към красивия човек, както е лоша любовта към всичко временно, земно и грешно. Добрата, правилната, праведната любов е любовта и уважението към мъдростта, защото и ние можем да се научим на мъдрост от този човек или в случай на необходимост можем да получим от него добър съвет. Добра е също любовта към

достойния, любовта по божествените заповеди, към Бог и към църквата, към ближния и към неприятеля.

Любовта като ценност е една от основите на християнското вероучение, а заповедта за любов към ближния достига апогея си в абсолютната саможертва, която прави Иисус, приемайки смъртта на кръста. Кръстът в този контекст е символ на мира в разделения свят, който се управлява от ненавистта.

Със страданията, които изпитва Христос при разпъването, Той изкупува греховете на човечеството и му дарява надежда за небесно царство, посмъртен покой в лоното на Бог. Страданията на човека в земния живот се приемат като необходимост за усъвършенстване във вярата и праведния живот и следователно – като обещание за посмъртна награда, приемане във вечния живот. Спокойният живот, напротив, се представя като заплаха за гибел на душата.

в шнѣ ко за грѣхѣнѣ Бѣ карѣтѣ, то̀ не ѣ прѣвда. карѣтѣ Бг̀ò Сѣаа мѣть такѣвѣ лѣдѣнѣ, котрѣнѣ емѣ сѣтѣ наѣлѣпшѣнѣ, лѣвѣ былѣ ещѣ лѣпшѣнѣ, ѣ доконѣшнѣнѣ оѣ вѣрѣѣ. в̀ò котрѣ Гдѣ Бѣ наготѣвѣлѣ на погѣвѣѣ вѣчнѣю. то̀тѣ тѣтѣ жѣноѣ вѣдѣ, ѣнѣ клѣпѣтѣ не мѣю̀тѣ то̀тѣ лѣдѣ.

Това, че Бог наказва за греховете, не е истина. Негова е Светата Милост – Бог наказва такива хора, които смята за най-добри, за да станат те още по-добри, по-съвършени във вярата. А тези, за които Той е предвидил вечна гибел, живеят на земята и не знаят грижи.

колѣ Гдѣ Бѣ навѣднѣтѣ нѣ ѣко̀ю вѣдѣю, не прѣто лѣвѣсмо сѣ тѣтѣ погѣнѣли. ѣле щѣвѣ смо сѣ до Бг̀ò сѣдѣнѣ мѣтнѣ навѣнѣли зо̀ в̀сѣго̀ сѣрѣа.

Когато Господ Бог ни изпраща нещастия, това не е за да погинем, а за да се обърнем с цялото си сърце към Неговата свята милост.

нашѣ злѣстнѣ не пѣщѣю̀тѣ нѣ до цѣтѣвѣ нѣнѣно̀го. в̀ò колѣ вѣднѣмо ѣко̀го ко̀дѣоша, хотѣѣнѣ слѣпѣго̀го, ѣлѣв̀ò хрѣомѣго, ѣ хотѣѣ ѣко̀гоко̀лѣвѣѣ вѣднѣно̀го, ѣ нѣмѣ сѣ ѣсѣжѣемо нѣ тѣтѣ мѣвнѣмо, же то̀ Гдѣ Бѣ за грѣхѣнѣ ѐг̀ò на нѣго̀ допѣсѣтнѣ тѣѣ. непѣтѣрѣва тѣтѣ совѣѣ тѣѣ розѣумѣтнѣ, такѣвѣ тѣѣ ѣ цѣтѣвѣ нѣнѣно̀е, котрѣнѣ на сѣтѣ свѣтѣѣ в̀сѣкѣнѣ вѣдѣ тѣтѣ-пѣтѣ.

Нашите лоши постъпки не ни пускат в царството небесно. Когато видим някой сакат, беден човек, сляп или куц, или другояче пострадал, и го осъждаме, като казваме за какви ли грехове Господ така го е наказал. Не бива така да се говори; на такива хора, които на този свят страдат, принадлежи царството небесно.

могат да попаднат в рая по обективни причини. В лимба са душите на некръстените младенци, а също така душите на праведните нехристияни, умрели преди раждането на Иисус. У Данте например лимбът е първи кръг на ада.

После в ръкописа следва апокрифно повествование за съществуването на Иисус Христос в ада и се казва, че в момента на рождеството Христово всички свети отци, пребиваващи в *бездната*, започнали да се веселят, защото вярвали в своето скорошно спасение, че Христос ще дойде и ще ги освободи. И старецът Симеон, и Йоан Предтеча, като попадат след смъртта си в *бездната*, съобщават на пребиваващите там за скорошното избавление. След Успението душата на Христос се спуска в ада, а след три дни Той излиза оттам и извежда със себе си душите на светите отци – Адам, Ной, Лот, Мелхиседек и други пророци и ветхозаветни патриарси – и ги настанява в рая, а египтяните, филистимяните и други народи оставя в ада.

Християните вярват, че преди Страшния съд всички мъртви ще бъдат възкресени, душите им ще се съединят с телата и в такъв вид ще се явят пред Господа. Ето как е описан моментът на Неговото второ пришествие:

БѸДЕТЪ перѣ прѣстѣмъ Хѣмъ къ вѣ свѣтѣ о҃гне чѣстѣтѣсѣ.
 БѸДЕТЪ горѣтѣ нѣбо и землѣ, и ты о҃гне къ вѣ свѣтѣ
 перечѣстѣтѣсѣ и красѣнѣши БѸДЕТЪ. землѣ тѣкъ БѸДЕТЪ
 свѣтѣлаѣ гѣтѣ шкѣлѣ; вода ѣкъ крытѣлѣ. нѣса БѸДЕТЪ далѣко
 красѣнѣшѣи нежелѣ тепѣрѣтѣсѣ. свѣзды БѸДЕТЪ ѣсныи ѣкъ
 мѣць; мѣць ѣкъ о҃лнце, ѣ о҃лнце о҃бѣ рѣ боудѣтѣ ѣснышѣе
 ѣнѣлѣ тепѣрѣтѣсѣ.

Преди пришествието на Христос целият свят ще се очисти с огън, ще гори небето и земята и целият свят ще се очисти и ще стане по-добър. Земята ще бъде светла като стъкло, водата – като кристал. И небесата ще са по-красиви от сега. Звездите ще са ясни като месец, месецът – като слънце, а слънцето ще започне да свети седем пъти по-ярко от сега.

Произведенията от учителния жанр, сборниците с проповеди, тълкувания и поучения на Свещеното писание отразяват системата от ценности, която е била разпространена в местата на тяхното възникване и използване. Така и Углянското учително евангелие може да приближи до нас ежедневието и проблемите на жителите на православната Мукачевска епархия през втората половина на XVII–XVIII в. Разгледахме някои явления на религиозния живот, свързани с вероучението, вярата като такава, потребността да се посещава църквата и надеждата за вечен живот. Тези ценности изразяват копнежите и опасенията на хората, например как да реагират на проблеми и ситуации от ежедневието. Следва да отбележим, че тези ценности, за които говорим като за традиционни за православните жители на Мукачевската епархия, остават неизменни и за другите вярващи

от византийския обред до ден днешен. В кризисни ситуации консерватизмът на духовната традиция на византийската църква може да означава прогрес в смисъл на съхраняване на традиционните ценности.

БЕЛЕЖКА / NOTE

* Статията е резултат от изследванията по проекта „Етнолингвистична и етнокултурна динамика на традиционните и нетрадиционните ценности в славянския свят“, акроним LED-SW (ERA.NET RUS Plus; RUS_ST 2017 - 472).

ЛИТЕРАТУРА

- Вашичкова 2015: *Вашичкова, С.* Апокрифические мотивы в Углянском учительном евангелии. – В: *Ludová próza na Slovensku v kontexte dejín slavistiky*. Bratislava, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Slovenský komitét slavistov, с. 165–185.
- Вашичкова 2016а: *Вашичкова, С.* Углянские рукописи как источник познания карпатской духовной культуры на рубеже XVII–XVIII вв. – В: *Ján Stanislav a slovenská slavistika*. Bratislava, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Slovenský komitét slavistov, VEDA, с. 41–50.
- Вашичкова 2017: *Вашичкова, С.* Реакция на процесс латинизации, отраженная в текстах Углянских рукописей. – В: *Medzikultúrne vzťahy východnej cirkvi s latinskou v Uhorsku do konca 18. storočia*. Košice – Bratislava, Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka v Košiciach, Teologická fakulta Trnavskej univerzity, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, с. 153–170.
- Вендина 2002: *Вендина, Т. И.* Средневековый человек в зеркале старославянского языка. Москва, Индрик.
- Berger 2008: *Berger, R.* Liturgický slovník. Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999. Transl. Václav Konzal, Jaroslav Vokoun, Zdeněk Lochofský.
- Vašíčková 2016b: *Vašíčková, S.* Dva rukopisy z konca 17. storočia z Marmaroša. – In: *Slavica Slovaca*, № 2, с. 155–164.

REFERENCES

- Berger 2008: *Berger, R.* Liturgický slovník. Verlag Herder Freiburg im Breisgau, 1999. Transl. Václav Konzal, Jaroslav Vokoun, Zdeněk Lochofský.
- Vašíčková 2015: *Vašíčková, S.* Apokrifické motivy v uľanskom učiteľnom evanjelii. – In: *Ludová próza na Slovensku v kontexte dejín slavistiky*. Bratislava, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Slovenský komitét slavistov, с. 165–185.
- Vašíčková 2016а: *Vašíčková, S.* Uľanské rukopisy ako zdroj poznania karpatkej duchovnej kultúry na rubežu XVII-XVIII v. – In: *Ján Stanislav a slovenská slavistika*. Bratislava, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Slovenský komitét slavistov, VEDA, с. 41–50.
- Vašíčková 2016b: *Vašíčková, S.* Dva rukopisy z konca 17. storočia z Marmaroša. – In: *Slavica Slovaca*, roč. 51, č. 2, с. 155–164.

- Vašíčková 2017: *Vašíčková, S.* Reakcija na process latinizaciji, otažennaja v tekstach Ugljanskich rukopisej. – In: *Medzikultúrne vzťahy východnej cirkvi s latinskou v Uhorsku do konca 18. storočia*. Monotematický súbor štúdií. Košice; Bratislava, Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka v Košiciach, Teologická fakulta Trnavskej univerzity: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, s. 153–170.
- Vendina 2002: *Vendina, T. I.* Srednevekovi chelovek v zerkale staroslavianskogo iazyka. Moskva, Indrik.

Превод от руски: *Иво Панчев*

✉ *Д-р Светлана Вашичкова*
Slavistický ústav Jána Stanislava – SAV
Dúbravská cesta 9, 84104
Bratislava, Slovensko

✉ *Svetlana Vašíčková, PhD*
Jan Stanislav Institute of Slavistics, Slovak Academy of Sciences
Dúbravská cesta 9, 84104
Bratislava, Slovakia

Публикувано: 31 март 2020